

ЛОКАЛЕН ЕКОНОМСКИ
ПЛАН ЗА РАНЛИВИ
КАТЕГОРИИ НА ГРАЃАНИ,
ПОВРАТНИЦИ И ЧЛЕНОВИ
НА НИВНИТЕ СЕМЕЈСТВА ЗА
ОПШТИНА АРАЧИНОВО

Оваа публикација е подготвена како дел од проектот „Пат кон отпорност и реинтеграција на ранливите семејства во заедницата“ што ја спроведува конзорциум од организациите: Македонски центар за меѓународна соработка-МЦМС, Нексус – Граѓански концепт, Иницијатива за европска перспектива-ИЕП, Хоризон Цивитас и Плеиадес. Проектот е поддржан од Глобалниот фонд за ангажираност и отпорност на заедницата-ГЦЕРФ.

Содржината на оваа публикација е единствена одговорност на авторот и на ниту еден начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на ГЦЕРФ или другите организациите што ја спроведуваат програмата.

Автор: Горан Велески

февруари-април 2022

Содржина

Резиме	3
Методологија за изработка на локален економски план за ранливи категории на граѓани и реинтеграција на повратниците и членовите на нивните семејства во општина Арачиново.....	6
Основни податоци за општина Арачиново	7
Ресоцијализација, рехабилитација и реинтеграција на повратници и членовите на нивните семејства	8
Економска реинтеграција – Стратешка цел и мерки	10
Идентификување на бариерите со кои се соочуваат повратниците и членовите на нивните семејства на пазарот на трудот	11
Кариерно насочување.....	11
Јакнење на квалификации и вештините поврзани со вработувањето	12
Субвенционирано вработување во граѓански организации со социјална мисија (социјално претпријатие) или општествено одговорни претпријатија	13
Самовработување	14
Препораки.....	16

Локален економски план за ранливи категории на граѓани вклучително повратници и членови на нивните семејства за општина Арачиново

Резиме

Планот за реинтеграција на повратници и на членовите на нивните семејства претставува развоен документ составен врз основа на актуелни податоци и приоритети дефинирани во времето на неговото донесување. Планот е флексибилен, постојано ажуриран и прилагоден на потребите на корисниците и актуелните тенденции на социјалната заштита во општеството.

Предизвиците со кои се соочуваат повратниците откако ќе се вратат во Република Северна Македонија се социјална исклученост, маргинализација и сиромаштија. Пристапот кон социјалните услуги, вработувањето, образованието и домувањето се клучни точки на кои треба да се работи со цел ефективна реинтеграција на овие целни групи.

Сите мерки и активности кои се преземаат од страна на институциите се базираат на обврските од Националниот план и процедурите за ресоцијализација, рехабилитација и реинтеграција на повратници од странски војски и членови на нивните семејства, усвоени од страна на Владата на Република Северна Македонија, а за чија координација и имплементација е надлежен Националниот комитет за спречување на насилен екстремизам и борба против тероризам.

Реинтеграцијата подразбира процес на ресоцијализација на жртвата заради нејзино повторно вклучување во семејството или заедницата. Всушност станува збор за долготраен и мулти аспектен процес преку кој повратниците ќе добијат можност повторно да се интегрираат во општеството, да се чувствуваат како дел од општеството, со цел да станат активни членови на економскиот, културниот, граѓанскиот и политичкиот живот во земјата. Во текот на самата реинтеграција голема е можноста да се појават низа проблеми, но систематско дејствување и волја за соработка на сите повикани општествени субјекти, може да ги даде посакуваните резултати.

Во општина Арачиново дел од економијата е неформална. Дел од овие индивидуи не се активирани на пазарот на трудот и се обесхрабени да бараат формално вработување. Со формално вработување лицата ќе ги изгубат социјални придобивки од невработеноста и ќе се соочат со ризикот од присилно извршување врз нивните примања поради заостанати долгови. Кај дел од ранливите категории на граѓани, опортунитетниот трошок

за одењето на работа е превисок, од причина што нивните постапки се водени од можноста дека може едноставно да уживаат во придобивките, не правејќи ништо¹.

Општина Арачиново има мал буџет од околу 300.000 евра кој го собира од ДДВ и се обидува да ги подобри условите за живот на граѓаните. Руралната положба на општината дава добар потенцијал за зголемен развој на веќе постоечкото земјоделство и сточарство со инвестирање во откупни центри и складишта како и солидна предност за инвестиции во преработувачки капацитети. Постоењето на гасоводната мрежа во општината дава енергетски поволности на новите инвестиции. Добрата патна инфраструктура и близината на скопскиот аеродром овозможуваат развој на веќе постоечката лесна индустрија како и унапредување на трговското работење.

Во општината локалните работодавачи имаат побарувачка за работна сила за градежни работници, занаетчии (пр. Резбарство), мајстори за обработка на мебел, како и потреба за работници за работа во живинарството и пакување на производи. Ранливите категории на граѓани, вклучително и повратниците и членовите на нивните семејства може да обезбедат подобри услови за живот и економска интеграција преку обуки на работно место и субвенционирање на плати во локалните претпријатија. Лицата кои имаат знаења и вештини (пр. Занаетчии) може да се самовработат за што ќе добијат грант од Агенцијата за вработување.

Во општина Арачиново интервјуираните субјекти изјавија дека немаат соработка или поддршка од која било друга домашна или странска институција во процесот на вработување или градење капацитети на нивниот постоечки кадар, иако во голема мера се наведува дека тоа е повеќе од потребно.

Во 2022 година во Арачиново е отворена дисперзирана канцеларија на Центарот за вработување Скопје, со цел доближување на услугите кои ги нуди Агенцијата за вработување до невработените лица и нивна поголема информираност за активностите кои ги имплементира институцијата. Во дисперзирана канцеларија невработените лица ќе можат за прв пат да се пријават и редовно да се пријавуваат како невработени лица, како и да добијат информации за сите услуги кои ги нуди. Со тоа ќе ги намалат трошоци за превоз и ќе се овозможи поголема информираност, со цел нивно вклучување на пазарот на трудот. Во дисперзираната канцеларија невработените лица ќе може да извадат и потврда дека се невработени, како и да добијат прецизни и навремени информации за активните мерки и програми кои се дел од годишниот Оперативен план за вработување кој го имплементира Агенцијата за вработување.

Главни актери во економска реинтеграцијата на повратниците и нивните семејства на локално ниво се Општина Арачиново, Центарот за вработување Скопје, локалните

¹ Замка за невработеност.

општествено одговорните претпријатија, локалните граѓански организации со социјална мисија (социјалните претпријатија), локалните понудувачите на сертифицирани обуки на возрасни, Центар за социјална работа-Скопје и средните стручни училишта на локално ниво и на ниво на Град Скопје.

“Поранешните борци, особено ако сè млади, може да постанат т.н. “изгубена генерација категорија на луѓе кои за време на конфликтот сè лишени од образование и вработување, притоа страдајќи од воени трауми и трансформирајќи сè во лица кои сè зависни од дрога и алкохол, оружје и насилство, однесувајќи сè како тоа да е единствениот начин на живот. Кога овие лица ќе останат надвор од милитаристичкото опкружување сè соочуваат со сериозни тешкотии во однос на адаптирањето кон нормалниот цивилен живот. “ - The United Nations (UN), Integrated disarmament, demobilization and reintegration standards (IDDRS) -ИПДРС 2006

Методологија за изработка на локален економски план за ранливи категории на граѓани и реинтеграција на повратниците и членовите на нивните семејства во општина Арачиново

Економскиот план за ранливи категории на граѓани и реинтеграција на повратниците и членовите на нивните семејства во општеството во општина Арачиново е подготвена со систематско собирање, организирање и синтетизирање на достапните информации.

Истражувањето беше насочено кон разбирање за контекстот во земјата на национално и локално ниво, како и приоритетите и трендовите на економската реинтеграција на повратниците и членовите на нивните семејства. Исто така, подеднакво важно, се идентификуваа јазовите со кои се соочуваат повратниците и членовите на нивните семејства и кои треба да се решат за време на понатамошната економска реинтеграција.

Активностите вклучуваат анализирање на постојната литература, анализа на секундарни податоци и креирање референтна листа, така што сите документи се организирани и лесно достапни.

Анализата на постојната литература релевантна за економска реинтеграција вклучуваше разгледување на постојната регулатива, стратешките документи, акциските и оперативните плановите, извештаите за имплементација, новинарски текстови и сл. Исто така, се разгледуваше научна литература од практиките во другите држави и локални заедници кои се соочуваат со овој проблем.

По прегледот на постојната литература се започна со анализа на јавно достапните податоци, како што се демографските податоци, економските податоци, социјалните податоци, образовните податоци, како и податоците од пазарот на трудот. Податоците се користеа со цел да се согледа состојбата и да се предложат политики/мерки за економска реинтеграција, изработени врз основа на достапните податоци.

При изработката на Економскиот план за реинтеграција на локално ниво се користеа сознанијата од драфт-Истражувањето за потребите на пазарот на трудот за повратниците и нивните семејства, кое се спроведуваше во преодот пред подготовка на економските планови.

Основни податоци за општина Арачиново

Општина Арачиново е општина која се наоѓа во северниот дел на Македонија, во североисточниот дел на Скопје, која опфаќа вкупно 24 км² површина. Во однос на населеноста, општина Арачиново е густо населена општина, со просечна густина од 500 жители на 1 км². Населени места во рамките на општината се Арачиново со 2.250 семејства, Орланце со 140 семејства, Грушино со 180 семејства, Мојанце со 50 семејства.

Општината се смета за една од најсиромашните општини во регионот во Скопје, но и во државата, со буџет од околу 300.000 евра.

Во однос на етничката структура во општина Арачиново живеат 90,72% Албанци, 8.23% Македонци и 1% припадници на други етнички заедници.

Според податоците од последниот попис од 2002 година, во однос на старосната структура на населението, може да се забележи дека општина Арачиново е општина со најмладо население во Република Македонија. Имено, во општината 32,84% од жителите се од 0-14 годишна возраст, 62,73% од 15-64 годишна возраст, а 4,28% над 64 годишна возраст.

Во рамките на општината е и основното училиште ОУ „Ѓерѓ Кастриот Скендербег“ во с. Арачиново, со повеќе од 1000 ученици и основното училиште ОУ „Бајрам Шабани“ во с. Грушино.

Општината е формирана во 1996 година, а од самото основање до ден денес се соочува со сериозни предизвици во однос на инфраструктурата во општината, односно проблемот со управување со отпадот, водоснабдувањето, отпадните води и проблемот со отворениот канал.

Во општината нема ниту една детска градинка. Согласно Програмата за работа на Владата на Република Северна Македонија за периодот 2022–2024 година, предвидено е во текот на 2022 година да заврши изградбата на отпочнатите 10 детски градинки во државата, меѓу кои и детска градинка во општина Арачиново, која ќе има можност да прифати 102 деца.

Ресоцијализација, рехабилитација и реинтеграција на повратници и членовите на нивните семејства

Процесот на реинтеграција на повратниците и членовите на нивните семејства бара сеопфатен, интегриран и координиран пристап, како во делот на планирањето, така и во делот на имплементирањето.

Реинтеграцијата претставува комплексен и долготраен процес кој вклучува политички, безбедносни и социо-економски мерки, преку кој повратниците и членовите на нивните семејства стекнуваат цивилен статус, добиваат вработување, односно можност да остваруваат сопствени приходи за себе и своето семејство.

Согласно истражувањата направени од Меѓународната организација на трудот (МОТ), потребно е минимум период од 2 до 3 години за да сè спроведе реинтеграцијата и таа да биде успешна, а дополнителни 3 до 5 години за да се направи целосна евалуација на направеното². Генерално гледано, потребен е период од 5 до 8 години за да може да сè констатира дали поранешните борци сè успешно или неуспешно реинтегрирани во општеството.

Локалната заедница, Владата и невладиниот сектор мора внимателно да креираат програми и мерки, кои ќе бидат дизајнирани во насока да придонесат за безбедноста и стабилноста на општеството и создавање на одржлив развој. Програмите и плановите за реинтеграција ќе се реализираат со обезбедување на финансиски средства и капацитети кои ќе бидат во можност да го реализираат целиот процес, при што клучната цел на програмите е одржлива реинтеграција.

Партиципативното планирање, односно учество на претставници од националната и локалната власт, лидери на заедници, поранешните борци ќе биде од големо значење за развојот и успешна имплементација на плановите и програмите. Вклучувањето на повратниците и членовите на нивните семејства во процесот на планирање, ќе и даде еден реален тон на постапката, исклучувајќи ја апстрактноста на планираните активности.

Мултидисциплинарен тим (обучени социјални работници, психолози, педагози и други експерти) кој поседува стручни знаења за оваа проблематика, обука на наставниот кадар кој ќе биде вклучен во образовниот процес, обучени училишни психолози и доктори се од есенцијално значење за успешна реинтеграција.

Социјалната реинтеграција во суштина претставува прифаќање на поранешните борци од страна на општеството или повторно воспоставување на социјалната кохезија помеѓу

² NiUson.A.(2005), Reintegrating Ex-combatants in Post-Conflict Societies ", Swedish International Development Cooperation Agency, Stockholm, p.88.

поранешните борци и останатите членови на заедницата. За оваа цел јавното информирање и подигнувањето на јавната свест во општеството се клучни за да се апсорбира стигматизацијата и да се релаксира притисокот на општеството кон таквите групи на граѓани. Бидејќи општественото стигматизирање на овие лица, немањето работа и средства за живот може да доведе до нивно приклучување во одредени криминални структури или милитантни групации.

Во овој документ ќе дадеме посебен осврт на мерките и активностите за економската реинтеграција, како посебен сегмент од целиот процесна реинтеграција. Во рамките на документот ќе бидат опфатени и образовните квалификации и вештини кои треба да ги стекнат ранливите категории на граѓани, како важен предуслов за да најдат вработување, но и за успешна целосна интеграција.

Економска реинтеграција – Стратешка цел и мерки

Клучните активности за економско јакнење и вработување за ранливите категории на граѓани, вклучително повратници и членовите на нивните семејства бара холистички пристап во однос на креирање на мерките, како и размената на податоците и информациите.

Најнапред треба да започнеме од локалниот контекст на општината, кои стопански гранки се развиени, кои имаат потенцијал за развој, дали има фабрики или некои други помали производствени капацитети, што би претставувале потенцијални работни места за невработените лица. Особено ако се земе предвид фактот дека проблемот со транспорт од и до работното место (доколку не е во областа на општината) им претставува огромен проблем на жителите на Арачиново.

Генерален впечаток е дека во општина Арачиново нема доволен број на фирми кои би можеле да понудат вработување. Главниот проблем е немањето инфраструктура, односно немање вода, канализација, чести проблеми со снабдување на електрична енергија и слично. Сето тоа претставува неповолна клима за развој на бизниси. Сепак и покрај овие проблеми застапени се некои помали погони за пакување на прехранбени производи, фарма за живинарство, занаетчиски работилници за чевли, ташни (кои по напливот на евтини турски и кинески производи се преселиле од Стара Чаршија). Производството на мебел и резбарството е гранка која доста успешно се развива со Арачиново и е голем потенцијал за обезбедување на нови работни места. Секако местоположбата, поволната клима, обработливото земјиште, како и близината до скопскиот аеродром даваат добра основа за развој на земјоделие, сточарство и нудење на транспортни услуги.

Еден од најголемите проблеми за вработување на жените во општина Арачиново е грижата за домот и децата. Ова во услови кога се уште нема ниту една градинка во општината уште толку го отежнува вработувањето. Поради тоа жените би можеле да се вклучат во одредени работни активности кои би ги извршувале од дома, како на пример: плетење, везење, шиене, подготовка на разни печива и слатки.

Еден од постојните механизми кои може да се искористат во економската интеграција е Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2022 година.³ Со Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2022 година се утврдуваат програмите, мерките и услугите за вработување кои ќе обезбедат создавање на нови работни места,

³ <https://www.mtsp.gov.mk/dokumenti.nspix>

зголемување на вработливоста на невработените лица, посебно на младите, долгорочно невработените и корисниците на право на парична помош од социјална заштита, како и поддршка на невработените лица на кои престанокот од работен однос е регистриран во периодот на кризата предизвикана поради Корона вирусот COVID 19 (од 11.03.2020 година).

Економскиот план за интеграција предвидува мерки во 4 групи и тоа: идентификување на бариерите, кариерно насочување, јакнење на квалификации и вештините, субвенционирано вработување и самовработување.

Идентификување на бариерите со кои се соочуваат повратниците и членовите на нивните семејства на пазарот на трудот

Идентификувањето на бариерите на пазарот на трудот треба да го прават кариерните советници кои може да преставуваат круцијална алка во процесот на професионален развој. Во насока на нивно пристојно вработување, постојат повеќе можни бариери со кои може да се соочат како што се: немање адекватно образование, немање работно искуство, грижа за членовите во фамилијата, лоша финансиска состојба, неформална работа, лимитиран пристап до образование, лимитирана здравствена и социјална поддршка, немање доволно информации за можностите, стигматизација, недостаток на можности за егзистенција, обесхрабреност и друго.

Центарот за вработување Скопје преку канцеларијата во општина Арачиново има пристап до ранливите категории на граѓани и треба да ја анимира локалната заедница од општината Арачиново, граѓанските организации и локалниот приватен сектор кои може да биде од голема корист во целиот тек на економска интеграција.

Кариерно насочување

Професионалната ориентација и кариерното советување овозможува невработените лица да развијат вештини за барање работа, планирање и управување со сопствениот кариерен развој, помош при изборот на занимање, обука или вработување, како и дополнителна поддршка при процената на сопствените потенцијали за вработување и нивно усогласување со реалните потреби на пазарот на трудот.

Кариерното насочување⁴ е услуга која е тесно поврзана со индивидуалните планови за развој. Кариерните советници во соработка со канцеларијата за вработување во Арачиново и Центарот за социјални работи треба да им помогне на ранливите категории на пазарот на трудот вклучувајќи ги повратниците и членовите на нивните семејства да

⁴Во некои земји термини како што се „советување за кариера“, „развој на кариера“, „кариерни информации, совети и насоки“, „професионално советување“ или „стручно насочување“ се однесува на опсегот на активности што овде е вклучен во рамките на поимот кариерно насочување.

управуваат со нивните кариери, да го направат правилниот избор во образованието, обуките и пред се во изборот на соодветното занимање. Кариерното насочување вклучува повеќе меѓусебно поврзани активности: насочување во образование и информации за кариерата, индивидуално и групно советување, проценка на вештини и психометриска проценка, асистенција при барање на работа, посредување при ангажирање кај работодавачите и насочување за развој на вештини потребни за барање работа и самовработување.

Кариерните советници на локално ниво може да бидат професионалци во своето занимање од општината, но пред се мора да бидат лица од локалната заедница, кои можат да ја добијат довербата кај повратниците и членовите на нивните семејства.

Јакнење на квалификации и вештините поврзани со вработувањето

Стручните обуки обезбедуваат развој на вештини во широк опсег на професионални области, преку учење во училища и на работно место. Истите треба да се дизајнирани да ги градат вештините и знаењата кај овие лица, кои се во линија со потребите на работодавачите. Овие обуки играат клучна улога во обезбедувањето подобра долгорочна вработливост⁵.

Обуките за задоволување на побаруваните занимања на пазарот на труд кај верификувани спроведувачи на обука (стручни обуки)⁶, се однесуваат на занимања кои ќе се побарувани од страна на работодавачите. Истите ги спроведуваат верификувани спроведувачи на обуки (средни стручни училишта, приватни претпријатија, стопански комори, занаетчиски комори и др.). Обуките се реализираат во период 2 до 6 месеци, зависно од занимањето што се изучува.

Во 2021 година лицата што посетуваа обука преку мерката добија месечен надоместок во висина од 9.000 денари со вклучено осигурување во случај на несреќа на работно место и данок на личен доход за времетраењето на обуката од 2 до 4 месеци. Работодавачот може преку кофинансирање да го зголеми износот од месечниот надоместок за времетраењето на обуката, што соодветно ќе се рефлектира во договорот. Спроведувачите на обука добиваат надоместок во висина до 30.000 денари за лице на обука.

По завршената обука и положен испит, невработеното лице се стекнува со документ за оспособеност за занимањето / вештината. Во регионот на општина Арачиново нема провајдери за верификувани обуки, кои нудат квалификации од различни области, меѓутоа во областа на Град Скопје има околу 80 верификувани обуки од различни

⁵Vocational Education and Training (VET) and Adult Learning, OECD 2022.

⁶ Истите се дел од Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот.

области. Моќностите за обуки на ниво на Град Скопје во кои може да учествуваат овие лица и да се здобијат потребните квалификации, може да видат на веб страната на Центарот за образование на возрасни на следниов линк [Листа на програми – TIS \(cov.gov.mk\)](https://cov.gov.mk).

Обуките финансирани од Агенцијата за вработување преку Центарот за вработување Скопје се многу лимитирани, затоа што зависат од интересот на невработените лица да формираат групи кои имаат интерес за ист вид на обука во исто место, и од расположливоста на верификувани спроведувачи на обуки. Во 2022 година со различни обуки согласно со Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот се планира да се опфатат околу 800 лица со стручни обуки.

Општина Арачиново може во соработка со веќе верификувани спроведувачи на обука да ги имплементира обуките. Исто така, во соработка со општествено одговорните работодавачи, граѓанските организации со социјална мисија и коморите може и самостојно да иницира и креира провајдери, кои ќе имплементираат верификувани обуки.

Покрај обуките за задоволување на побаруваните занимања на пазарот на труд кај верификувани спроведувачи на обука, согласно со Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот има и други видови на обуки, како што се: Обука на работно место за познат работодавач, On-line обуки, Обуки за развој на дигитални вештини, Практиканство, Обуки за странски јазици и др. Истите преставуваат добра можност за вработување, пред се на лицата кои веќе имаат вештини кои се барани од страна на работодавачите. Овие обуки се спроведуваат од страна на Агенцијата за вработување, преку Центарот за вработување Скопје. На територија на општина Арачиново нема верификувано обуки за вештини, но на територија на Градот Скопје постојат 12 верификувани обуки за вештини, кои може да се видат веб страната на Центарот за образование на возрасни или на следниов линк [Листа на програми – TIS \(cov.gov.mk\)](https://cov.gov.mk).

Имајќи во предвид дека во Арачиново нема развиена инфраструктура за формално стручно образование, обуката на работно место за заинтересираните работодавачи од градежништвото, земјоделието, производството и трговијата треба да преставува адекватна можност кариерен напредок.

[Субвенционирано вработување во граѓански организации со социјална мисија \(социјално претпријатие\) или општествено одговорни претпријатија](#)

Субвенционирано вработување на плати е активна мерка која повеќе од 10 години ја имплементира Агенцијата за вработување преку центрите за вработување на локално ниво. Истата е добра можност за најранливите лица на пазарот на трудот. Субвенционирано вработување може да се имплементира преку вработување на овие

лица во граѓански организации со социјална мисија или/и социјални претпријатија. Субвенционираното вработување треба да биде во комбинација со обука и менторство, со цел долгорочна интеграција на примарниот пазар на трудот.

Со мерката во 2021 година се субвенционира платите во износ од 19.000 денари месечно како субвенција на платата на вработеното лице за период од 3, 6 или 12 месеци. Работодавачот можеше да му исплати на работникот и повисока плата. Вкупната финансиска поддршка за едно лице за период од 3 месеци изнесува 57.000 денари; за 6 месеци изнесува 114.000 денари и за 12 месеци изнесува 228.000 денари. Средствата се исплаќа еднократно за целиот период на субвенционирање, по реализацијата на вработувањето со полно работно време, во согласност со одредбите и условите наведени во Договорот за субвенција. Во 2022 година со оваа мерка се планира да се опфатат околу 1.500 лица од ранливи категории.

Ранливите групи може да се поделат во подгрупи според нивната оддалеченост од пазарот на трудот. (т.е. проценка на времето и напорот што е потребен за да се вработат). На луѓето кои се најоддалечени од пазарот на трудот, треба да им се понуди субвенционирано вработување во граѓански организации со социјална мисија, кои се специјализирани за активација и вработување на пазарот на трудот.

Лицата кои се најподготвени за вработување, може да бидат поддржани со субвенции за вработување за да влезат на примарниот пазар на труд, без да се вклучат социјалните претпријатија. Исто така, лицата кои се најподготвени за вработување може да се вработат во општествено одговорни претпријатија. Сите овие лица треба дополнително да бидат поддржани со советување, менторство и обука.

Соработката со граѓанскиот сектор и мапирањето на граѓанските организации може да биде првиот чекор во воспоставување на инфраструктура за активација и вработување. Листата на граѓански организации на ниво на општина Арачиново (исто и на Град Скопје) може да се најде преку веб страната на Централниот регистар на следниот линк [Систем за централизирано најавување на корисници - Централен Регистар на Република Северна Македонија \(crm.com.mk\)](https://crm.com.mk).

Самовработување

Самовработувањето претставува адекватна мерка за лицата кои сакаат да отворат свој бизнис и имаат знаења и вештини. Со оваа мерка се поддржуваат невработените лица во основање сопствена фирма, формализирање на веќе постоечка (неформална) дејност, преку грантови за опрема и материјали.

Учесниците во мерката поминуваат 30 часовна обука за претприемништво и подготвуваат бизнис идеја. Најдобрите кандидати добиваат дополнителна советодавна помош за

изработка на бизнис план. При изработка на бизнис планот, учесниците имаат поддршка од советник кој го води во процесот на изработка. По завршување на бизнис планот се врши рангирање од страна на стручна комисија, а најдобрите кандидати добиваат неповратни средства за набавка на опрема и/или материјали за започнување на бизнисот.

Мерката за самовработување може да претставува добра можност за пристап до капитал, во случај лицето да има вештини за микро бизнис. Финансиската поддршка во материјали и опрема изнесува околу 5.000 евра. Обуките за претприемништво и советувањето кои помагаат во изработката на бизнис планот, се од голема важност за успешноста и одржливоста на бизнисите.

Препораки

1. Повратниците и членовите на нивните семејства, треба да ги добиваат оние достапни услуги и мерки кои најдобро одговараат на нивните индивидуални потреби. Мерките и услугите кои ги нуди Агенцијата за вработување не се доволно прилагодени со потребите овие лица и затоа потребни се мерки како што е кариерно насочување од лица од локалната заедница кои ќе им помогнат во економската интеграција. Кариерните советници треба да изградат доверба со повратниците и членовите на нивните семејства. Кариерните советници мора да бидат лица кои можат да ја добијат довербата кај повратниците и членовите на нивните семејства. Кариерното насочување не треба да престане со вработувањето на лицата, имајќи во предвид дека истите може повторно да бидат невработени. Во општина Арачиново може да се мапираат лица кои имаат репутација и доверба од локалната заедница. Истите треба да им помогнат на повратниците и членовите на нивните семејства во вработувањето.
2. Главните активности кои треба да се преземат се идентификување на бариерите на пазарот на трудот, советување и овозможување на информации за кариера, насочување кон формално и неформално образование, обуки во училишта и/или на работно место, развој на вештини потребни за барање работа, асистенција при барање на работа, субвенционирано вработување на плати и самовработување.
3. Обуките играат клучна улога во обезбедувањето подобра долгорочна вработливост кај лицата кои немаат адекватни вештини на пазарот на трудот. Обуките на работно место кои може да се реализираат се пред се во земјоделието, градежништвото, производството и трговијата. Комбинација на обуките со субвенционирани вработувања или самовработувања може да доведе до пристојно вработување на повратниците и членовите на нивните семејства.
4. Центарот за вработување - Скопје преку дисперзираната канцеларија во општина Арачиново може да преставува добра можност за подобра информирање, активација на пазарот на трудот и вработување. Постојат голем дел на мерки и програми во кои може да се учествува и да се обезбеди вработување.